

УДК 339.9.070

ГЕОПОЛІТИЧНІ ВЕКТОРИ РОСІЇ ЩОДО УКРАЇНИ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ НА СТОРІНКАХ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ

Ващенко Н.М.

Геополітичні вектори Росії зазнали певних змін після 1991 року. Україна, яка довгий час була складовою СРСР, здобула незалежність. Це вимагало перегляду геостратегічної концепції, вироблення нового чи коректування існуючого курсу зовнішньої політики Російської Федерації.

Маргінальний характер країн, що виникли після розпаду СРСР, провокував етнічні та міждержавні військові конфлікти. Настанова „залишкової ідеологізації” російського менталітету („собираніе земель”) провокувала Росію узяти на себе роль гаранта стабільності в цих регіонах. Звідси „непотрібність” доктрини „геополітичного плюраризму” (З. Бжезінський) на просторах колишнього СРСР. В очах усього світу Росія залишається майже наддержавою, яка володіє великою територією та має світові інтереси [1, с.25].

Сьогодні існує три погляди у колі російських та українських політиків і політологів на стосунки між Україною та Росією.

По-перше, „близько 70 відсотків громадян Росії розглядають Україну не як незалежну державу, а як тимчасове державне утворення, яке рано чи пізно опиниться в межах Російської Федерації” [2, с.274]. Тому, на думку прихильників цієї точки зору, у стосунках між Києвом і Москвою має бути встановлений суворий пріоритет. „Тільки спільна євразійська континентальна Держава, тільки об’єднуюча універсальна московська ідея” [3, с.801]. При цьому реалізатори імперської ідеї прагнуть поводитись коректно. Але навіть запровадження такого поняття, як „близьке зарубіжжя”, певною мірою розкриває стереотипні підходи Росії до імперської структури влади. І коли в 1994 році США пішли на відкриту підтримку України, надали пріоритетності американсько-українським взаєминам, російські політики, навіть ті, хто називає себе „західниками”, сприйняли це як загрозу життєвим інтересам Росії повернути Україну до „комунального стійла” [4, с.67-68].

По-друге, існує думка про те, що Росія прагне не стільки відновлення імперії, скільки встановлення „сфери впливу” на території колишнього СРСР. У цьому разі йдеться про такі відносини між країнами, які не передбачають ні повної рівності, ні безумовної імперської субординації. Для різних країн „близького зарубіжжя” входження в російську сферу впливу означатиме не те саме, це не потягне за собою інституційної та ідеологічної одноманітності, яка нав’язувалась раніше. У кожному конкретному випадку відносини з Росією становитимуть динамічне переплетення політичних, економічних, військових та інших зв’язків [5, с.109].

По-третє, у частини російської політичної еліти поступово з’являється розуміння того, що незалежність України – це не тимчасове явище, а реальний політичний факт.

Тому стосунки треба будувати по-новому, на рівних, паритетних умовах. „Критерій „нормальності” стосунків між Росією та Україною має коректуватись з боку Росії на користь підкреслено поважних. Чим більшим буде тиск на Україну з питань інтеграції, тим менше вона буде до цього прагнути, боячись імперіалізації” [6, с.44].

Крім того, при формуванні зовнішньополітичного курсу, як вважає політолог А.Д. Пахарєв, як у Росії, так і в Україні значну роль відіграють дві тенденції. Перша виявляється у прагненні створити самостійний геополітичний простір на нових, демократичних умовах. Основними принципами такого процесу повинні бути рівноправність, взаємна повага і довіра, глибока турбота про свої народи, захист їх інтересів та безпеки. Друга тенденція – перетворення держав в плацдарми, буферні зони для широкомасштабної політичної гри сильних світу цього [7, с.48-49].

З урахуванням цих поглядів та тенденцій необхідно підходити до розгляду геополітичних векторів Росії щодо України та їх відтворення на сторінках німецької преси.

Мета і завдання даної статті полягає у виявленні основних тенденцій геополітичних інтересів Росії щодо України в контексті німецької преси; у визначенні впливу інформаційних та політичних чинників на формування геополітичного вектора Росії щодо України.

Об'єктом дослідження є спектр матеріалів німецької преси, що висвітлювала геополітичне спрямування Росії щодо України.

Предметом дослідження є геополітичні вектори Росії щодо України у матеріалах німецьких друкованих ЗМІ.

Передусім необхідно відзначити, що на тональність висвітлення геополітичних стратегій Росії щодо України в німецькій пресі впливають такі чинники:

1. Нинішня ситуація в Україні після Помаранчевої революції, яка зумовила визначення зовнішньополітичного курсу України та її сприйняття світовою спільнотою. Помаранчева революція стала важливим моментом в історії країни, який продемонстрував світові новий потенціал незалежної України і став каталізатором зміни влади. Реакція світової спільноти на дану подію залежала переважно від геостратегічних поглядів певної держави. У даному контексті стримана позиція Німеччини щодо політичних змін на Україні була зумовлена розвитком політичних та економічних відносин між Росією та Німеччиною, які мають для останньої пріоритетне значення.

2. Геополітичний інтерес Росії щодо України. Більшість західних спостерігачів та експертів вказують на посилення в російській зовнішній політиці якщо і не відкрито імперських, то проімперських настроїв. У засобах масової інформації став популярним термін Ю. Афанасьєва „новый русский империализм”. Так, у статті німецької газети „Die Welt” зазначається: „Росіяне жаліються, передусім, на зраду України. Вони розуміють, що з її втратою приходить кінець і мріям про велику державу. Російські геостратеги засвоїли, що той, хто володіє Україною...може зберегти контроль над євразійською імперією... У той же час без України не могло бути не тільки старої радянсько-царської імперії, прийшлося б відмовитися також від бажання поновити євразійську імперію” [8, с.4]. Як зазначається в іншій статті тієї ж газети, „Перемога нинішнього прем'єра Віктора Януковича могла б мати наслідком возз'єднання країни з Росією та усунення західного впливу на Східну Європу...Для Володимира Путіна Янукович в якості президента був би єдиним історичним шансом для здійснення

економічної реінтеграції трьох східнослов'янських держав-наступниць Радянського Союзу та попередження подальшої експансії НАТО на південь СНД" [9, с.2].

Інший номер німецької газети „Die Welt” пише наступне: „Значення України для Росії важко переоцінити. Україна є важливим регіоном для транзиту російської нафти та газу. Якщо Путін має намір створити зону впливу у Східній Європі, яка буде орієнтуватися на Москву, то Україна буде займати в політичному плані центральне місце. При цьому російський президент швидко займає ті ніші, які ЄС залишив без уваги”, тим самим автор критикує ЄС, і Німеччину зокрема, за недостатню увагу до українського питання [10, с.3].

3. Розвиток політичних та економічних відносин між Німеччиною та Росією. На наших очах створюється нова Європа, в якій Німеччина та Росія отримують відповідну їхнім геополітичним можливостям роль. Якщо Берлін уособлює в цій зв'язці Захід Європи, то Москва – Схід, і їхня розрахована на перспективу економічна та політична взаємодія означає справжню континентальну єдність. Так, автор німецького видання “Die Welt” вважає, що “якраз не в інтересах Заходу продовжувати дразнити російського ведмедя. Окремі прохання з боку нових держав-членів ЄС та Грузії посилити тиск Заходу на Росію є контрпродуктивними”. Така позиція пояснюється тим, що “... завізований енергетичний альянс з Росією не може бути зірваний, оскільки він є головною ланкою між Росією та Європою....У Росії по-новому встановлюється енергетичний ринок. Для німецьких концернів відкривається шанс інвестувати прямі кошти у видобування нафти та газу в Росії” [11, с.4]. Як пише інша німецька газета „Zueddeutsche Zeitung” „Росія, без сумніву, є для Заходу важливим партнером. Її запаси сировини величезні, російський ринок має величезні довгострокові перспективи” [12, с.3].

Що стосується України, то її реальна геополітична роль, яка повною мірою може бути реалізована в цій „осі стабільності”, полягає у тому, щоб стати зв'язуючою ланкою єдиного континентального простору, не допустити проведення розподільчих ліній, що особливо актуальним стало після останнього розширення Європейського Союзу на схід [13, с.39].

4. Німецькі мас-медіа. Німецька преса відіграє вирішальну роль інформаційного чинника у формуванні широкої громадської думки з найважливіших проблем як внутрішнього розвитку держави, так і міжнародного життя. Але, на відміну від американських чи російських ЗМІ, які є виразником і реалізатором внутрішньо- та зовнішньополітичного курсу своїх країн, німецькі ЗМІ, базуючи свою діяльність на достатній правовій основі під контролем судової системи, одночасно є втіленням як національних інтересів держави та її громадян, так і своєрідним „контрольним інструментом” діяльності уряду країни та проведення її зовнішньополітичного курсу. Під час Помаранчевої революції німецькі ЗМІ стали активним „учасником” переговорного процесу між Сходом та Заходом і таким чином сприяли остаточному визначенню про-європейського напрямку у зовнішній політиці України. Вони виступили своєрідним адвокатом України перед європейською спільнотою, і Німеччиною зокрема, що позитивно вплинуло на міжнародний імідж України та її євроінтеграційні прагнення, а також внутрішнє та зовнішнє життя країни, зростання ролі ЗМІ у формуванні громадської думки та впливу на масову свідомість тощо.

У такій площині висвітлення німецькими мас-медіа проблем взаємовідносин Росії та України, зокрема геополітичних стратегій Росії щодо України, є на сьогоднішній день

актуальним, оскільки залишається не лише цікавим для нас своїм змістом, об'єктивністю та тональністю подачі, але й своїм практичним застосуванням.

Своїми матеріалами німецька преса підтвердила, що Україна є важливим суб'єктом нової геополітичної ситуації у світі. З одного боку, США разом з Європою, яка перетворилася з об'єкта зовнішньої політики років „холодної війни” в її суб'єкт, зацікавлені у незалежній, демократичній Україні, яка б стримувала поширення лідерських позицій Російської Федерації на міжнародній арені. З іншого боку, Росія не бажає втратити контроль над Україною і усіяко намагається стримувати наміри останньої інтегруватись до Європейського Союзу, НАТО чи інших міжнародних організацій, аби не мати сусідкою прибічника своїх головних конкурентів. Така російська політика щодо України сприймається однозначно негативно німецькими ЗМІ.

У результаті будь-які події в Україні та Росії стають предметом розгляду німецькими ЗМІ відповідно до їх значущості для зовнішньополітичного курсу Німеччини. Фактом залишається те, що присутність Росії на сторінках німецьких ЗМІ все ще переважає українську тематику. Крім того, переважно Україна висвітлюється в контексті російської проблематики. Частково це пояснюється тим, що Німеччина зацікавлена у розвитку відносин з Росією і надає цим відносинам пріоритетне значення. Крім того, в самому ЄС існує сильне російське лоббі в особі Федеративної Республіки Німеччина та Франції, які є “вирішальним фактором майбутньої європейської інтеграції” [14, с.5].

Але, незважаючи на таку „потужну” присутність російської тематики в німецькій пресі, переважна частина ЗМІ жорстко критикує свою державу за проведення такого зовнішньополітичного курсу, що ставить країну у залежність від Росії. Тому досить часто реакція німецької преси на одну і ту ж подію в українській державі є неоднозначною. Помаранчева революція стала яскравим індикатором таких біполярних поглядів. Переважна більшість друкованих видань Німеччини виступила з жорсткою критикою щодо політики, яку проводить Російська Федерація по відношенню до України. ЗМІ також критикували стриману позицію своєї держави та одноставно підтримали Помаранчеву революцію і наміри України взяти участь в євроінтеграційному процесі. Інша частина періодичних видань Німеччини підтримала офіційний курс своєї держави, який полягає у поглибленні відносин Німеччини і Росії та лобіюванні інтересів Російської Федерації в ЄС.

Таким чином, приходимо до висновку, що сучасна німецька преса відіграє вирішальну роль інформаційного чинника у формуванні широкої громадської думки своєї країни з найважливіших проблем міжнародного життя. Німецькі ЗМІ одночасно є втіленням як національних інтересів держави та її громадян, так і своєрідним „контрольним інструментом” діяльності уряду країни та проведення її зовнішньополітичного курсу. Незважаючи на тісні політичні та економічні німецько-російські відносини, під час Помаранчевої революції німецька преса стала активним „учасником” переговорного процесу між Сходом та Заходом. Вона виступила своєрідним адвокатом України перед європейською спільнотою і Росією, що сприяло врегулюванню конфлікту та остаточному визначенню Україною про-європейського напрямку у її зовнішній політиці. Це не тільки позитивно вплинуло на міжнародний імідж України та її євроінтеграційні прагнення, але й внутрішнє та зовнішнє життя країни, зростання ролі ЗМІ у формуванні громадської думки та впливу на масову свідомість.

Список літератури

1. Валевський О.Л., Гончар М. Структура геополітичних інтересів України: Монографія. – 1995. – 92 с.
2. Рудич Ф.М. Магістральні вектори сучасної української зовнішньої політики: спроба політологічного аналізу // Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Наукові записки. Серія „Політика і етнологія”. – К., 2001. – Вип. 16. – С. 271-290.
3. Дугин А.Г. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить пространством. – М.: Арктогея, 1999. – 928 с.
4. Сащук Г.М. Росія-Україна: стратегічне партнерство чи стратегічне суперництво // Міжнародна журналістика-2000: Збірник робіт магістрів і спеціалістів із спеціалізації „Міжнародна журналістика” / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики / Наук. ред. д-р філол. наук О.К. Мелешенко. – К., 2000. – Вип. 2. – С. 62-76.
5. Чучук М.С. До питання про національні інтереси Росії в контексті її зовнішньої політики щодо СНД // Україна и Россия в новом геополитическом пространстве: (Материалы „круглого стола”) / Ин-т нац. отношений и политологии НАН Укр. и др.; [Редкол.: И.Ф. Курас и др.]. – К.: Ассоц. „Україно”, 1995. – С. 106-110.
6. Михальченко Н.И. К вопросу об украинско-русских отношениях // Украина и Россия в новом геополитическом пространстве: (Материалы „круглого стола”) / Ин-т нац. отношений и политологии НАН Укр. и др.; [Редкол.: И.Ф. Курас и др.]. – К.: Ассоц. „Україно”, 1995. – С. 43-45.
7. Пахарев А.Д. Россия и Украина в изменившейся геополитической ситуации // Украина и Россия в новом геополитическом пространстве: (Материалы „круглого стола”) / Ин-т нац. отношений и политологии НАН Укр. и др.; [Редкол.: И.Ф. Курас и др.]. – К.: Ассоц. „Україно”, 1995. – С. 45-50.
8. Амбіції Росії // Die Welt. – 2004. – 29 листопада.
9. Результат виборів на Україні може стати вирішальним для політики Путіна // Die Welt. – 2004. – 22 листопада.
10. Один проти усіх // Die Welt. – 2004. – 26 листопада.
11. Заходу не потрібно дразнити Путіна // Die Welt. – 2004. – 16 грудня.
12. Імперія Путіна // Zueddeutsche Zeitung – 2004. – 24 листопада.
13. Деркач А.Л. Достаточный изоляционизм: Сборник геополитических эссе. – К.: Информационно-издательская группа „Телеграф”, 2003. – 183 с.
14. Голова Єврокомісії: Європа „не зрадить себе” заради Росії // Frankfurter Allgemeine Zeitung. – 2004. – 29 листопада.

Поступила до редакції 17.02.2006 р.